

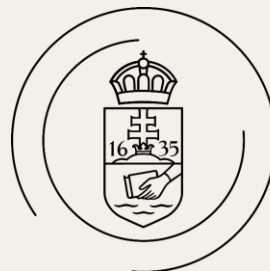
A meglévő csatornarendszeren keresztüli felszínalatti vízpótlás lehetőségeinek vizsgálata a Duna-Tisza közí hátság területén végelelemes szimulációk segítségével

Készítette: Petneházy Adél

Geofizikus MSc

Témavezetők: Dr. Szijártó Márk *tudományos főmunkatárs*;
Mádlné Dr. Szőnyi Judit *egyetemi tanár*

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Geofizikai és Űrtudományi Tanszék
Budapest, 2024

ELTE
EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

A kutatás az Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium RRF-2.3.1-21-2022-00014 számú projekt, illetve a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával a PD 142660 számú OTKA projekt keretében valósult meg.

„A falu mellett fekvő, könnyen megközelíthető földek egy részét sem művelik már” / Telex

„A nyáron kiszáradt legelő a Duna–Tisza közén” / Telex

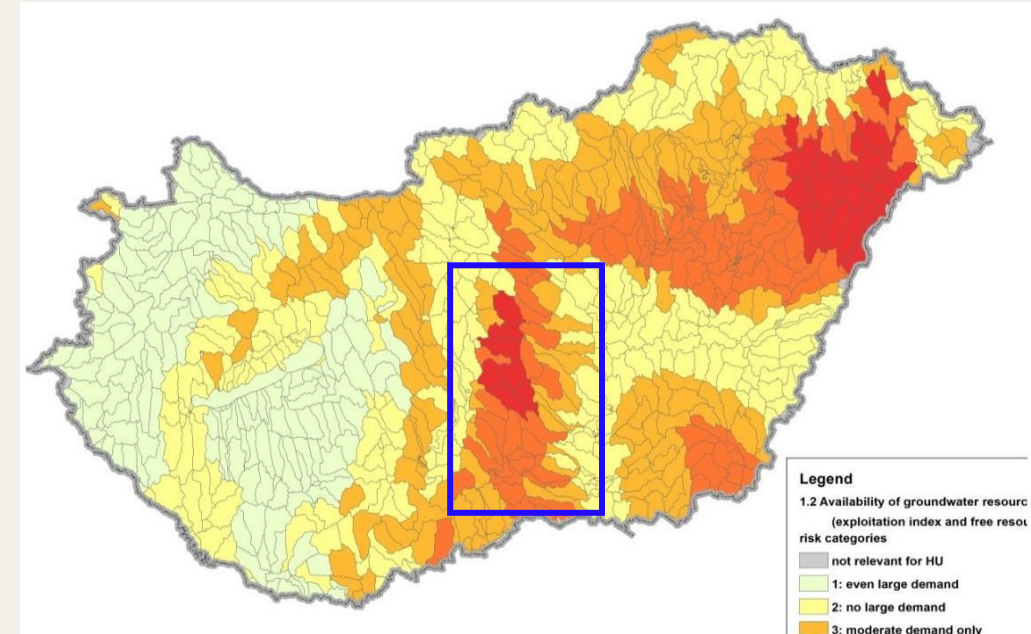

„A száraz homokon a gabona már most sárga, és feleakkora, mint kellene, hogy legyen” / Telex

Kutatási terület

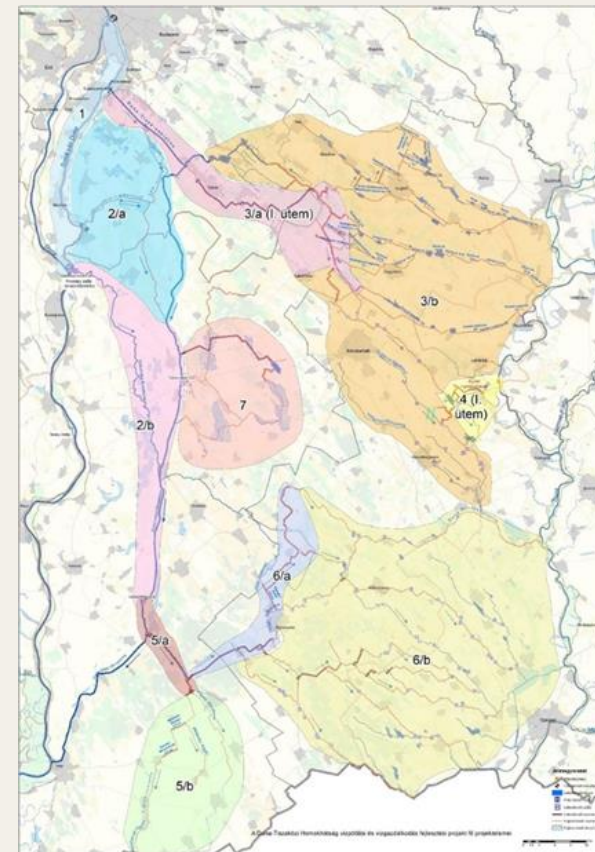
- Fokozott kockázati tényező: aszályhajlam (mérsékelt meleg és száraz éghajlat)
- Éves átlagos csapadékmennyiség ~ 500–550 mm/év; egyenetlen időbeli eloszlás
- Az evapotranszspiráció mértéke az éves csapadék 80–90%-a, átlagosan 470 mm/év
- Felfelé finomodó üledékes rétegsorral jellemezhető hordalékkúpsíkság
- Az elmúlt 50 évben átlagosan 2–3 m-rel csökkent a felszínalatti víz szintje, de bizonyos területeken elérte a 6–7 m-t is

1.ábra A felszín alatti vizek rendelkezésre állásával kapcsolatos kockázatok (WWF, 2020)

A Duna-Tisza köze Homokhátság projekt

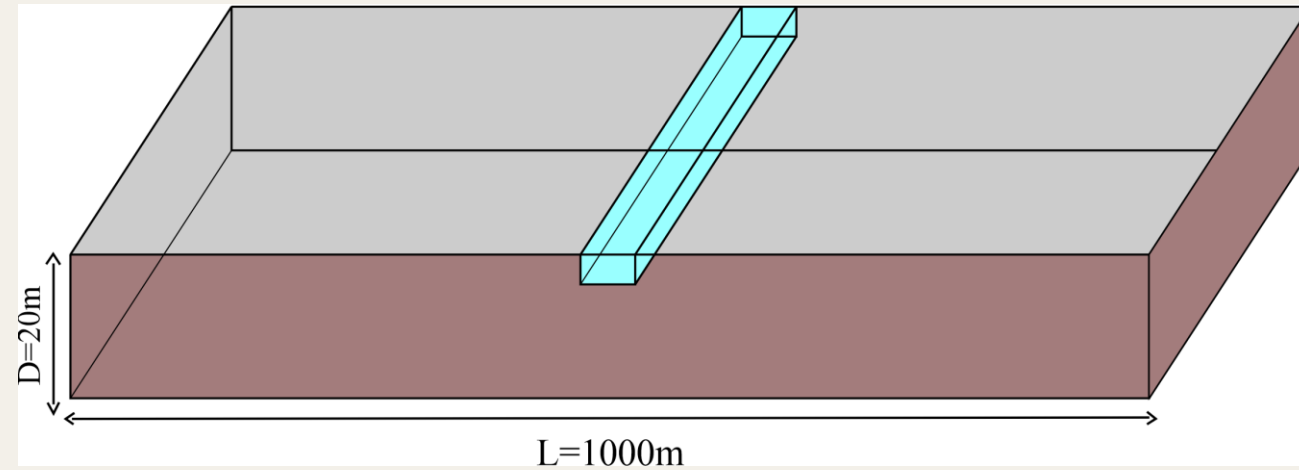
- Országos Vízügyi Főigazgatóság (OVF) terve szerint: felszíni csatornákon keresztül a Duna és a Tisza völgyéből
- Célok:
  - vízháztartás javulása
  - keletkező vizek helyben tartása
  - természetes vízjárás biztosítása
  - klímaváltozás hatásainak ellensúlyozása és az azokhoz való alkalmazkodás lehetősége

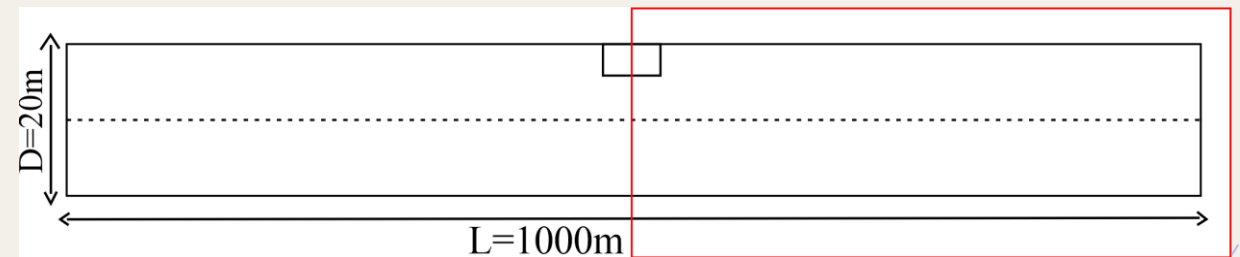
2.ábra A Duna-Tisza közti homokhátság vízpótlási és vízgazdálkodás fejlesztés területeinek elhelyezkedése
forrás: <https://homokhatsag.ovf.hu/>

Modell felépítése

- Homogén és izotróp közeg
- Stacionárius eset
  - felső áramlástanai határfeltétel a hidraulikus emelkedési magasság
  - alsó és oldalsó határok impermeábilisek
- Időfüggő eset:
  - kezdeti feltétel a 2D nyomáseloszlás
  - jobb oldali határon nyomás-mélység profil

3.ábra A háromdimenziós modell sematikus felépítése

4.ábra A kétdimenziós modell sematikus felépítése

Kontinuitási egyenlet (1)

$$\rho_w \left(\frac{c_k}{\rho_w g} + S_e S \right) \frac{\partial p}{\partial t} + \nabla[\rho_w \mathbf{q}] = Q, \quad (1)$$

Darcy-Buckingham egyenlet (2)

$$\mathbf{q} = -\frac{K'}{\rho_w g} [\nabla p - \rho_w \mathbf{g}], \quad (2)$$

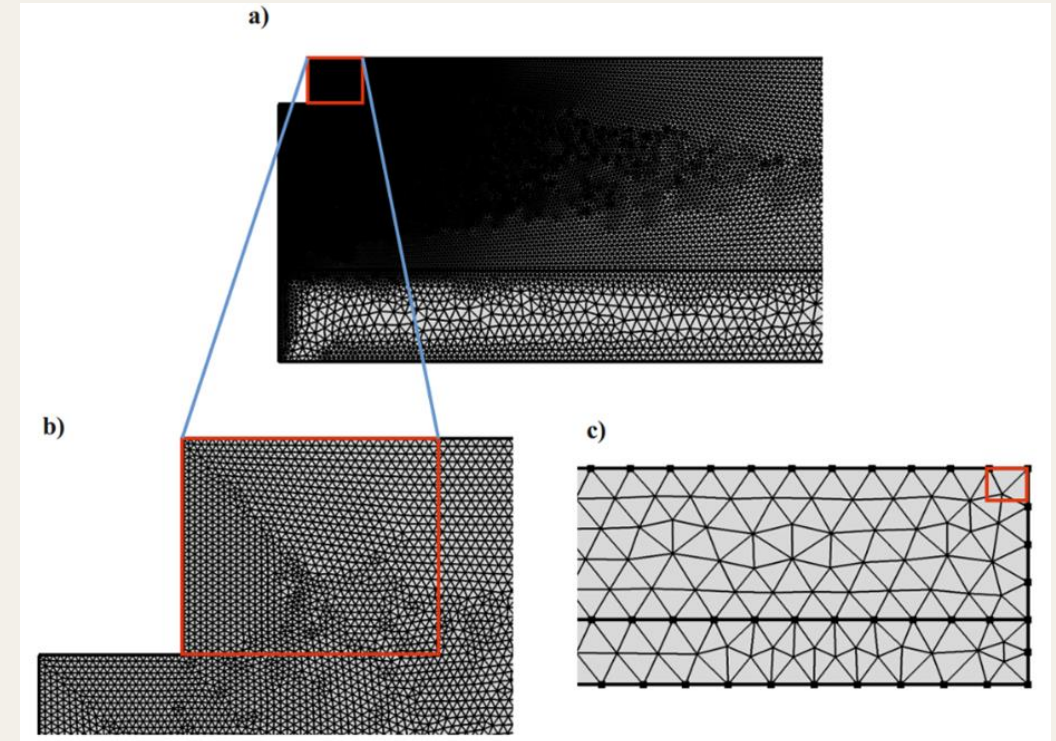
Kétdimenziós modell

Paraméter	Érték	Mértékegység
Talajvíztükör mélysége	2; 4; 6; 8	m
Felszínalatti víztükör amplitúdója	0,1; 0,25; 0,5; 0,75; 1	m
Hidraulikus vezetőképesség	10^{-8} ; 10^{-7} ; 10^{-6} ; 10^{-5} ; 10^{-4}	m/s
Csatorna vízszintje	25; 50; 75; 100	%
Felszíni csatorna mélysége	1,5; 8	m

Természeti

Technikai

1.táblázat Változtatott paraméterek

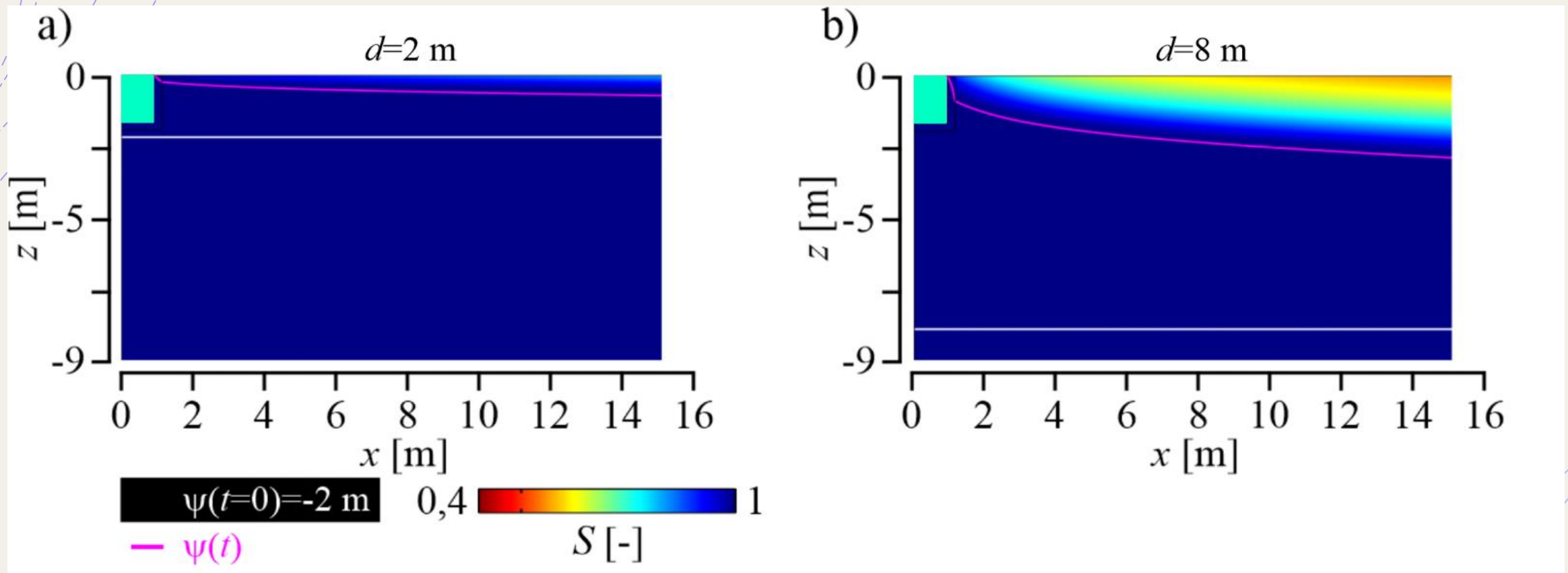
5.ábra A kétdimenziós modellt felosztó végeselemes rácsháló

(a) a beszivárogtatás felőli térrészen

(b) a csatorna közvetlen környezetében

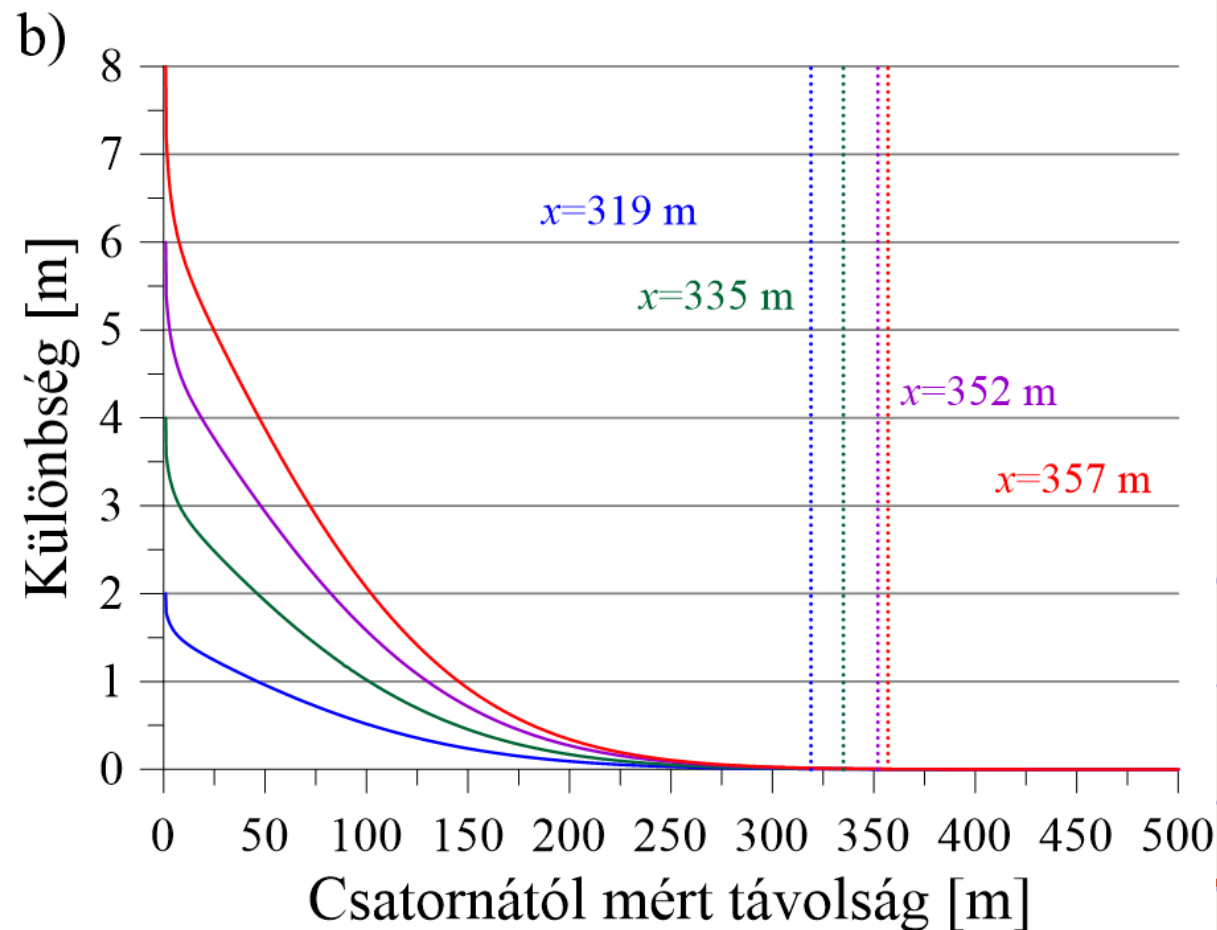
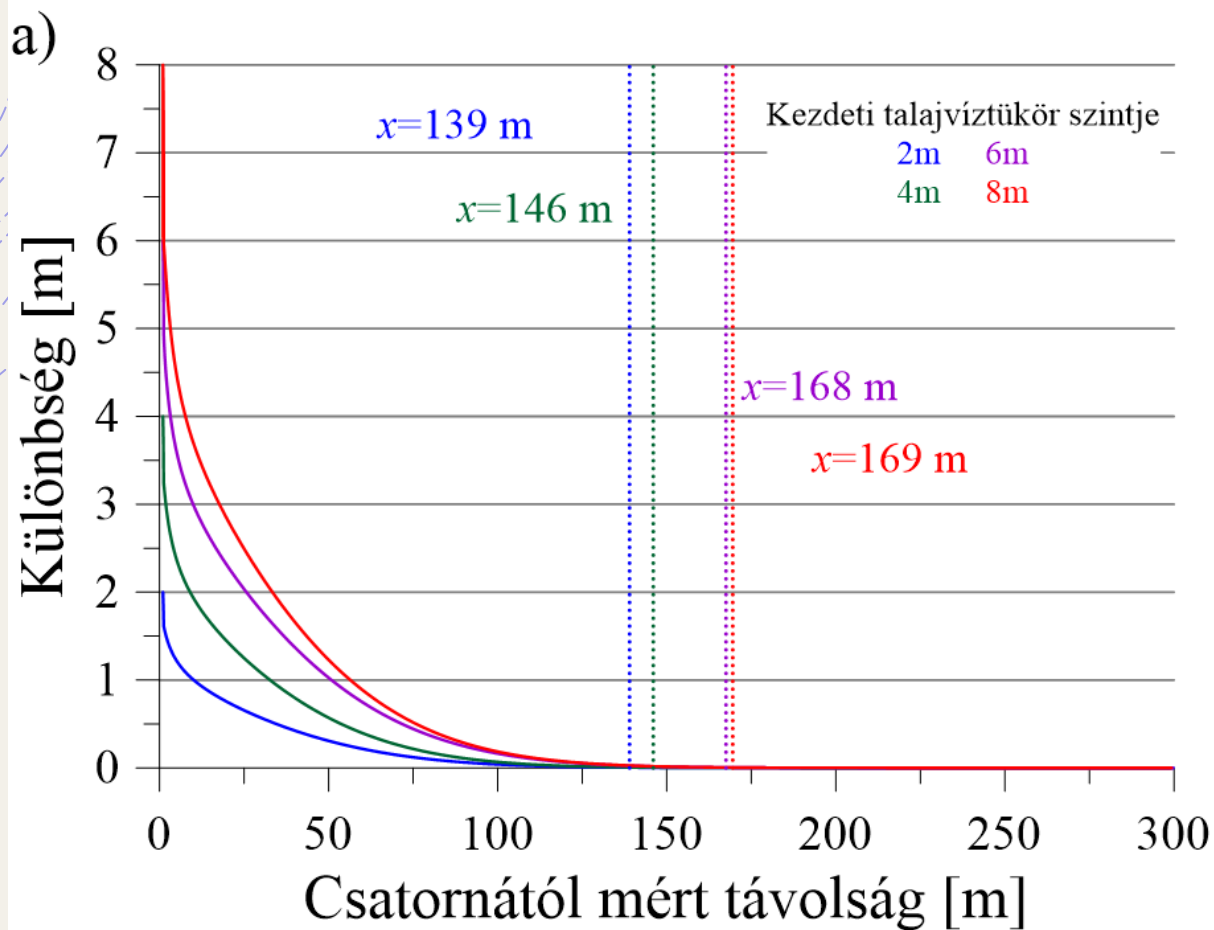
(c) a beszivárogtatástól távolabb eső térrészen

Talajvíztükör szintjének változása

6.ábra Effektív víztelítettség és a vízszint változása 20 év után különböző kezdeti talajvízszint esetén

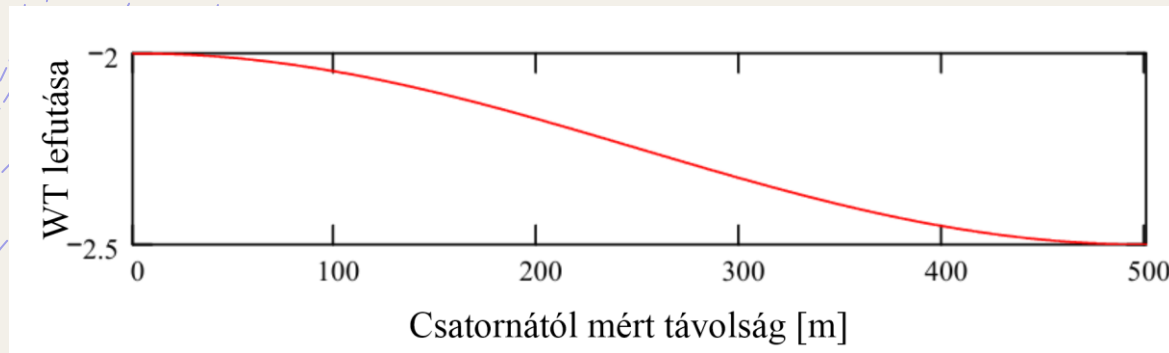
Talajvíztükör szintjének változása

7.ábra A talajvízszint változása különböző kezdeti vízszintek estén (a) 5, valamint (b) 20 év után a szelvénymenti távolság függvényében

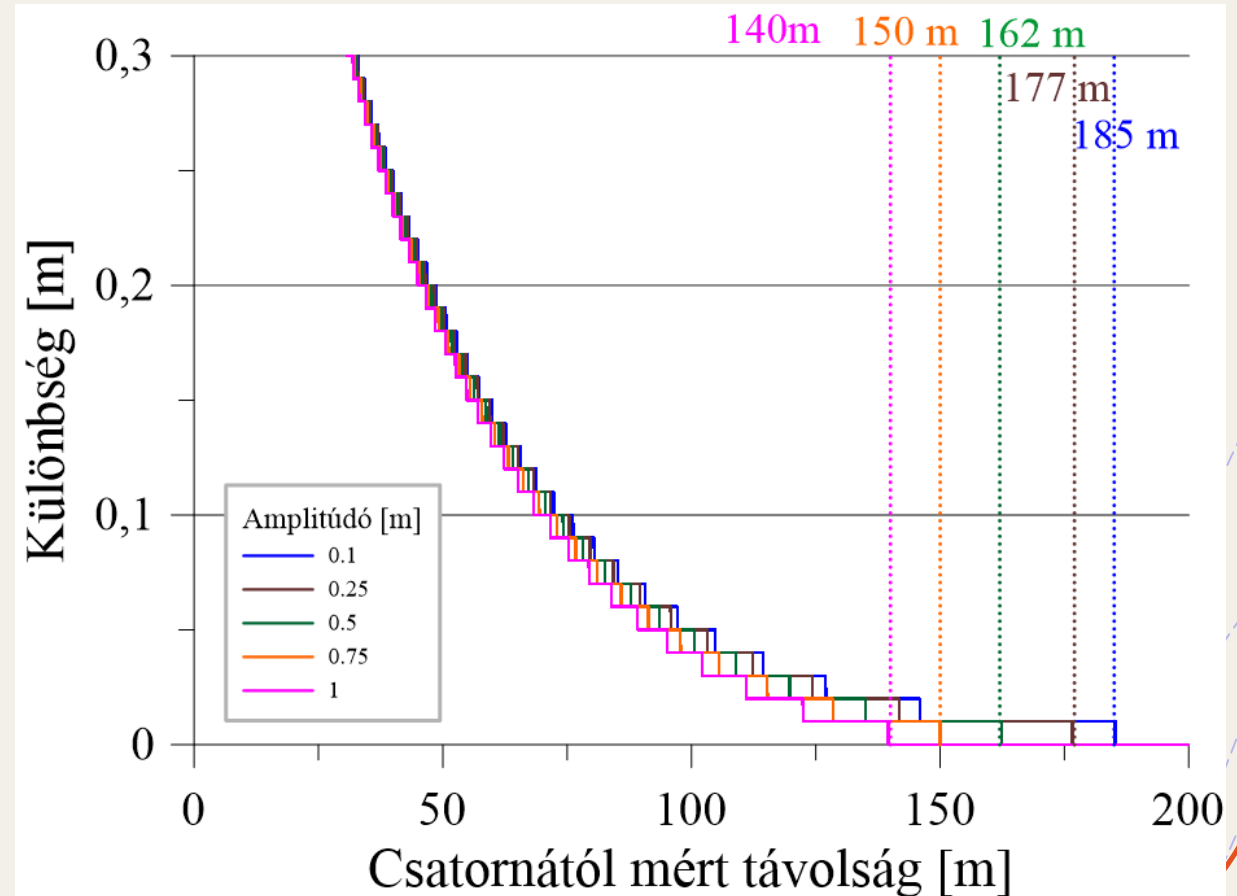
Felszínalatti víztükör alakjának hatása

8.ábra Félkoszinuszos talajvíztükör vázlatos szemléltetése

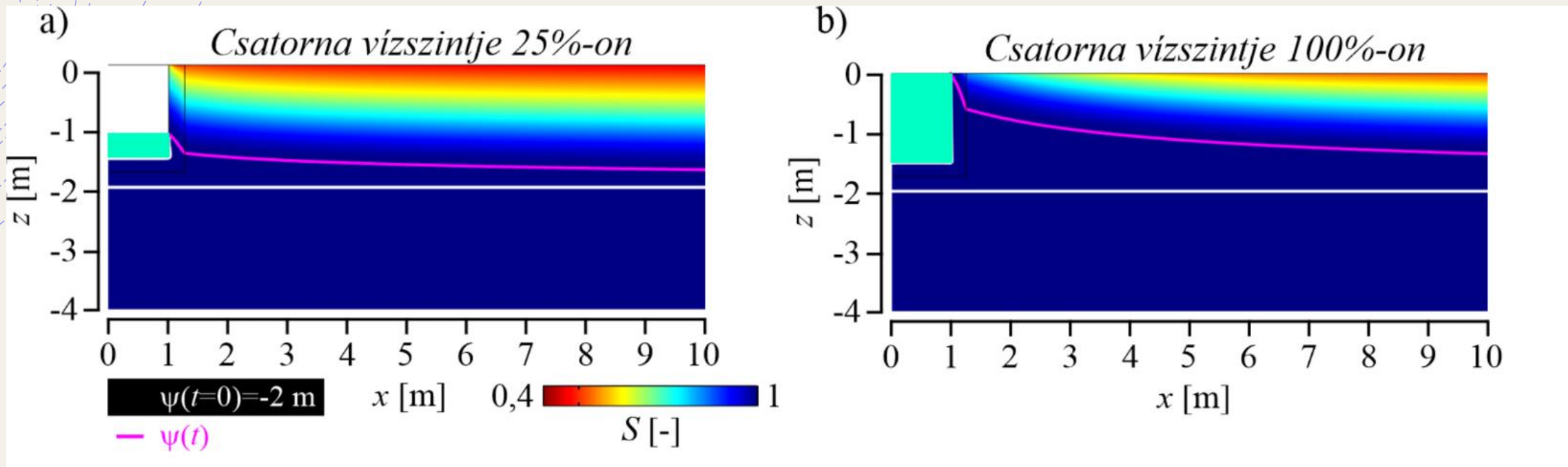
$$WT(x) = \frac{A}{2} \cos\left(\frac{\pi}{L}x\right) - \left(WT_0 + \frac{A}{2}\right) \quad (3)$$

- koszinuszos lejtő horizontális kiterjedése $L=500$ m
- a víztükör referencia mélysége 2 méter
- a talajvíztükör amplitúdója $A=0,1; 0,25; 0,5; 0,75; 1$ m

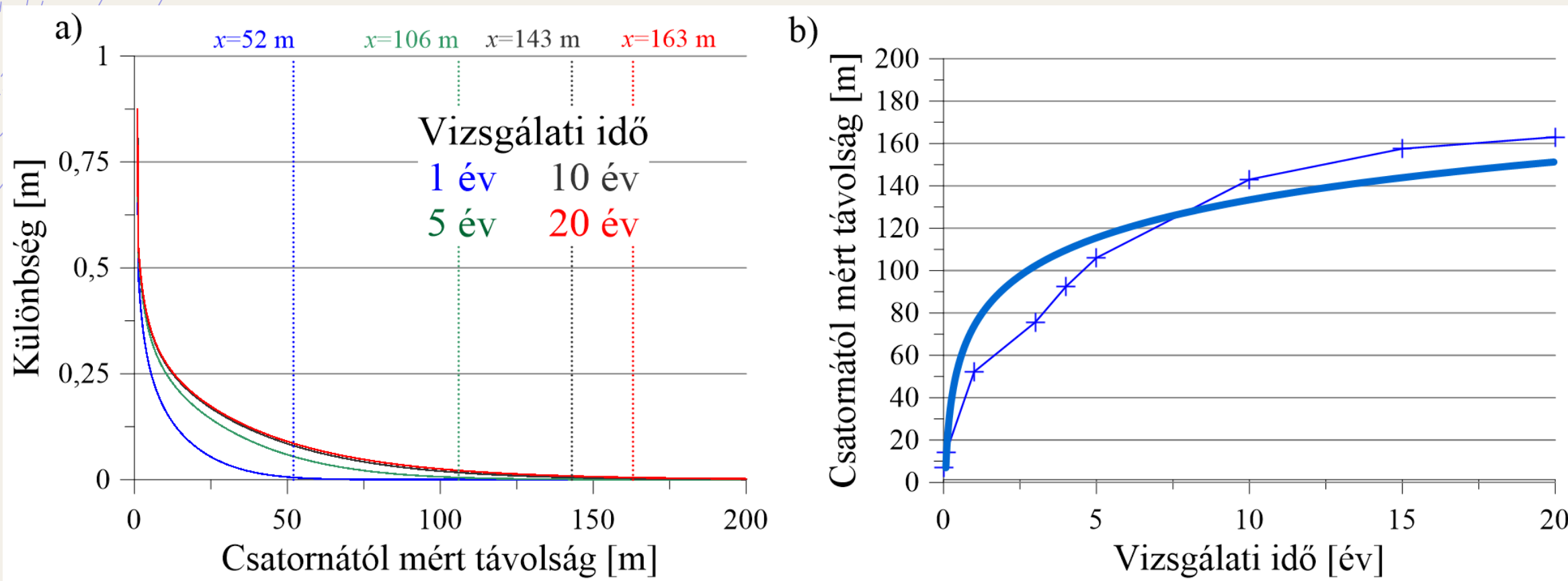
9.ábra A talajvízszint változása 20 év után különböző amplitúdó értékek mellett csatorna geometrián keresztül történő beszivárogtatás esetén

Csatorna vízszintjének változása

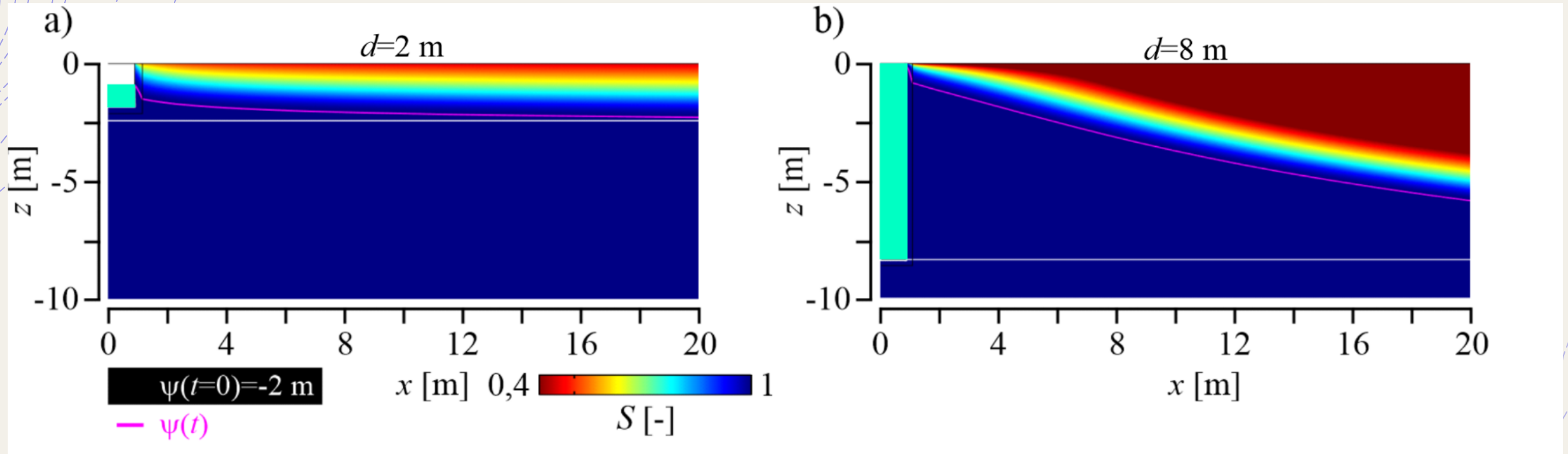
10.ábra Effektív víztelítettség $d=2$ m kezdeti talajvízszint esetén 20 év után, különböző csatornában fenntartott állandó vízszintek esetén

Csatorna vízszintjének változása

11.ábra A talajvízszint változása a kezdeti vízszinthez képest különböző csatornában fenntartott vízszintek 25% esetén

Talajvízszinthez igazodó akna geometria

12.ábra Effektív víztelítettség 1 év után különböző geometriai elrendezések esetén:
(a) csatorna geometria, valamint (b) akna geometria

Diszkusszió

❖ *Megvalósíthatóság vizsgálata*

- Térinformatikai rendszerből számolva ~1200 km hosszú csatornahálózat
- Becsült nagyságrend a területre vonatkozó vízhiány mértékéből
  - Ha a beszivárogtatás fluxusa $q_{in}=10^{-6}$ m/s lenne, akkor is legalább 1000 db 1 km hosszú csatorna lenne szükséges ahhoz, hogy a felszínalatti vízszint ne csökkenjen tovább
- ❖ 20 év alatt a 140–380 méteres hatástávolság a csatornától távolodva a szelvény mentén
- ❖ Legalább 10 cm-es emelkedés észlelhető ~ 60–100 méteres távolságig
- ❖ **A felszínen vezetett csatornahálózatot keresztüli beszivárogtatást ki kellene egészíteni más módszerekkel**
- ❖ Folytatás lehetősége több csatorna szuperpozíciója

Előnyök	Hátrányok
Meglévő csatornák rehabilitációja	Párolgás
Vízellátás biztosítható (Dunával és Tiszával)	Mérnöki kapacitás
Egyszerűen ellenőrizhető	Numerikus modellek eredményei

Következtetések és összefoglalás

Akna geometria

- Talajvíztükör szintjéhez igazodó, telítetlen zóna kihagyása
- Jobban telítődik a közeg
- Pontszerű akna lehetősége a szükséges vízmennyiség okán

Csatorna vízszintje

- Technikai paraméter
- Víztelítettség a csatorna közelében sokkal nagyobb
- Mezőgazdaság, termények minőségi javulása

Felszínalatti víztükör alakja

- Háttéráramlás, különbségek a hatékonyságban
- Beszivárogtatás helyének megfontolása

Talajvíztükör szintje

- Adott idő alatt mekkora utat kell megtennie a telítetlen zónában a beszivárogtatott vízmennyiségnek

Hidraulikus vezetőképesség

- Hidrogeológiai szempontból vizsgálható
- Adott közeg milyen mértékben képes a vízfelvétele

Köszönöm a figyelmet!

Akna geometria

- Talajvíztükör szintjéhez igazodó, telítetlen zóna kihagyása
- Jobban telítődik a közeg
- Pontszerű akna lehetősége a szükséges vízmennyiség okán

Csatorna vízszintje

- Technikai paraméter
- Víztelítettség a csatorna közelében sokkal nagyobb
- Mezőgazdaság, termények minőségi javulása

Felszínalatti víztükör alakja

- Háttéráramlás, különbségek a hatékonyságban
- Beszivárogtatás helyének megfontolása

Talajvíztükör szintje

- Adott idő alatt mekkora utat kell megtennie a telítetlen zónában a beszivárogtatott vízmennyiségnek

Hidraulikus vezetőképesség

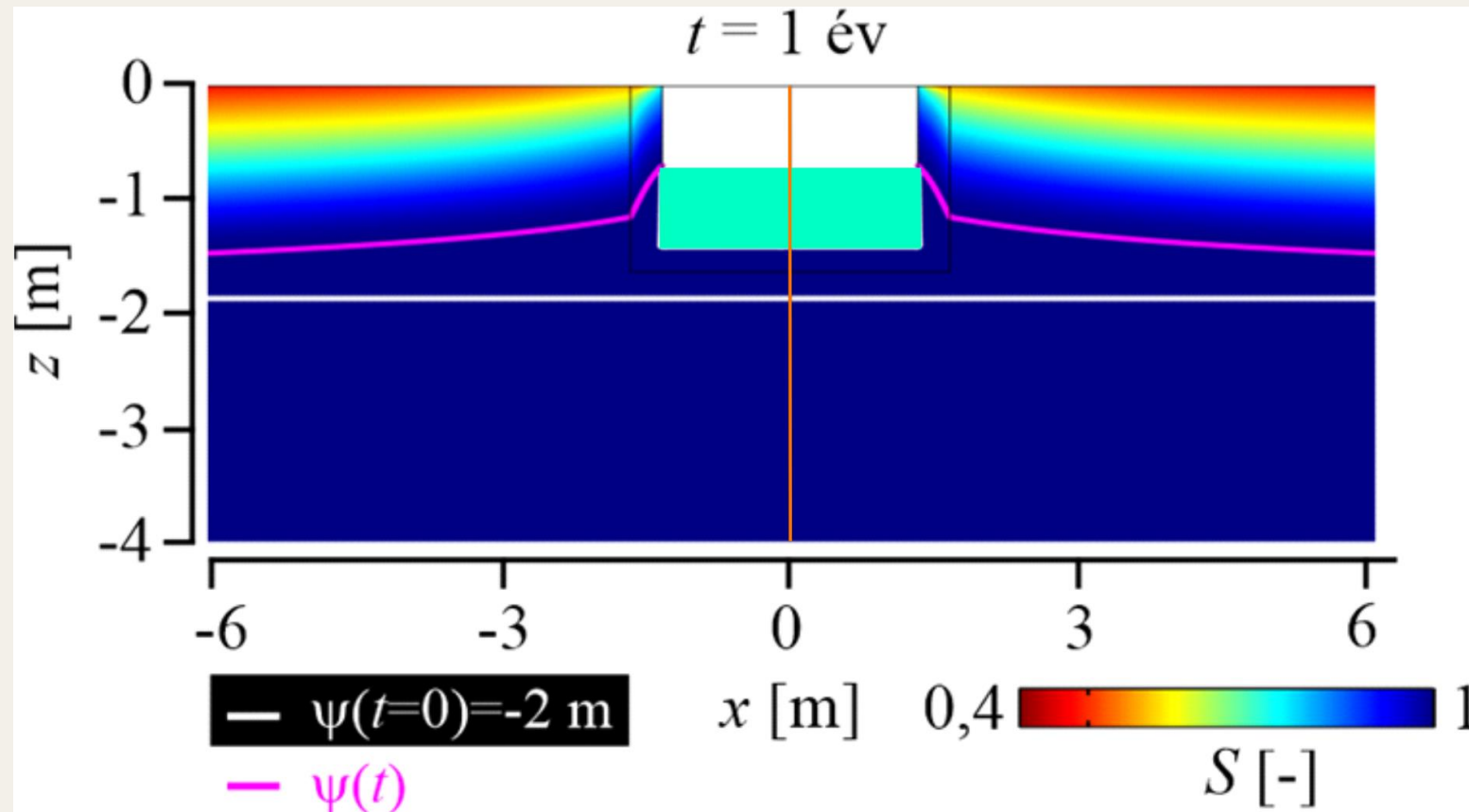
- Hidrogeológiai szempontból vizsgálható
- Adott közeg milyen mértékben képes a vízfelvételre

Paraméter	Érték	Mértékegység	Definíció
L	500	m	2D modell szélessége
D	20, 40	m	2D modell mélysége
K_{xx}	$10^{-4}, 10^{-5}, 10^{-6}, 10^{-7}, 10^{-8}$	m/s	hidraulikus vezetőképesség
φ	0,1	-	porozitás
d	2; 4; 6; 8	m	talajvíztükör mélysége
ρ_w	1000	kg/m ³	vízszűrűség
a	1	m	felszíni csatorna félszélessége
b	1,5; 8	m	felszíni csatorna mélysége
q_{in}	10^{-6}	m/s	beszivárogatás fluxusa a csatornán keresztül
$\Theta_s = \varphi$	0,1	-	szaturált víz térfogata
Θ_r	0,01	-	nem redukálható víz térfogata
χ_f	$4 \cdot 10^{-10}$	1/Pa	folyadék kompresszibilitása
χ_m	10^{-4}	1/Pa	mátrix kompresszibilitása
α	1	1/m	állandó (van Genuchten modell)
n	2	-	állandó (van Genuchten modell)
l	0,5	-	állandó (van Genuchten modell)
A	0,1; 0,25; 0,5; 0,75; 1	m	felszínalatti víztükör amplitúdója

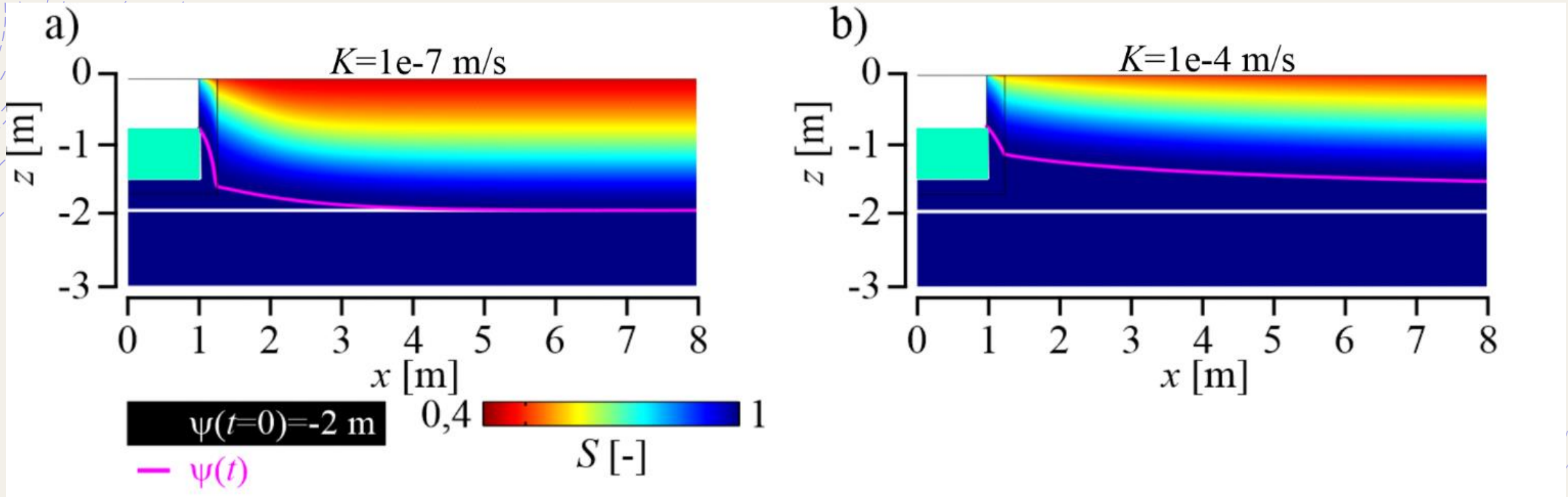
Szimmetrikus eset

- szimmetrikus és „félmedence” elrendezések összehasonlítása
- RMS hiba => nincs szignifikáns eltérés => egyszerűsítés

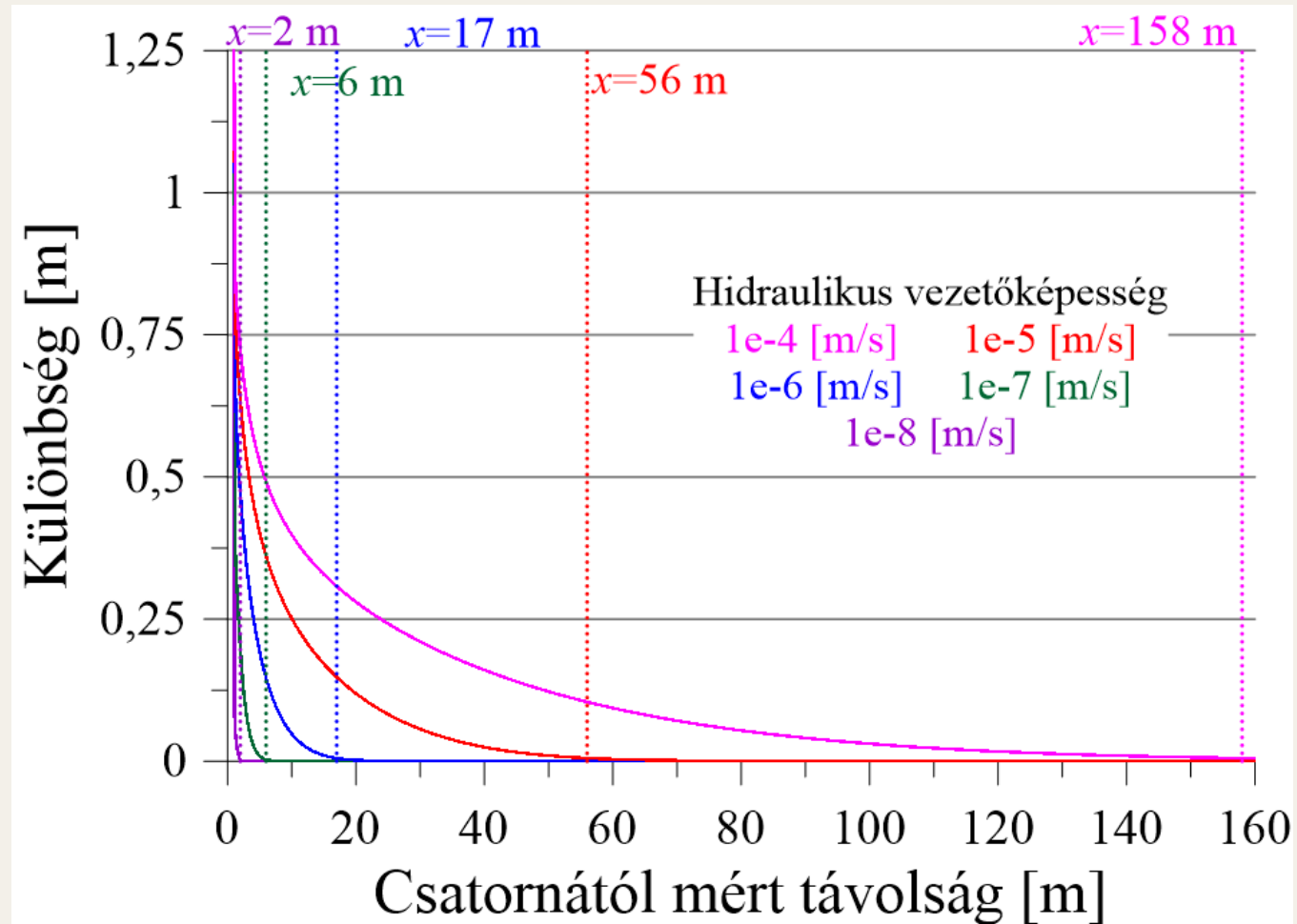
6.ábra A kétdimenziós modell sematikus felépítése

Hidraulikus vezetőképesség változása

10.ábra Effektív víztelítettség idősorok $d=2$ m kezdeti talajvízszint esetén 1 év elteltével különböző hidraulikus vezetőképességű közegeket feltételezve

Hidraulikus vezetőképesség változása

11.ábra A talajvízszint változása különböző hidraulikus vezetőképesség értékek mellett 1 év után a szelvénymenti távolság függvényében